

3. Hollanda ve İngiltere'nin İstisnai Durumu

Farklı siyasi sonuçlar hakkında konuştuk. Uzun vadede İngiltere anayasal bir monarşi olarak kalıyor; Viktorya'nın büyük itibar sahibi olduğu ama büyük bir güç sahibi olmadığı on dokuzuncu yüzyılda bile bu böyle. Hollanda mutlakiyetçiliğe karşı direniyor; Hollanda Cumhuriyeti on sekizinci yüzyıldan itibaren artık büyük bir güç olmasa da, Hollanda Cumhuriyeti, Hollanda Cumhuriyeti olarak kalıyor; bunun sebeplerini sonra tartışacağız. Prusya, Avusturya, Rusya, İsveç ve Fransa'nın mutlakiyetçi bir rejim ile birlikte yaşadıkları merkezileşme sürecinde farklı bir rota izlediklerini düşünürsek, İngiltere/Britanya ve Hollanda için neden farklı bir durum ortaya çıktı?

Bu da okuduklarınıza paralel olarak yaptığımız ikinci ve son dersimiz olacak. Bu ders tam okuduklarınızla paralel olacak. Bütün ders malzememizi temin ettikten falan sonra, önümüzdeki Pazartesi itibarıyla çok farklı ders tarzımız olacak. Bu yerlerin benzer yanları ve bunun erken Modern Avrupa'da sosyal yapı ve siyasi sonuçlar açısından ne ifade ettiği üzerine yüksek sesle düşünelim. Tabi ki sonuçların başka bazı sonuçlar açısından önemi büyük. Bir örnek vereyim. Almanya 1871 yılına kadar bütünleşemedi. İşe bakın ki, birleşme birazdan kısaca göreceğimiz, Versay Şatosu'nun salonunda ilan edildi.

İşin aslı Almanya'nın birleşmesini sağlayan Prusya'dır ve Prusya, Junkerler dediğimiz soyluların—buna sonra geleceğiz—ve devleti ikincil konuma düşüren ordunun hakimiyetindeydi. Bu durumun geç on dokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyıl Avrupası için muazzam sonuçları oldu. 1960'lar ve 1970'lerde insanlar sosyal yapıya ve sınıf analizine oldukça önem veriyorlardı. İngiltere ve Hollanda'nın deneyimlerine baktığımızda, bunların ortak yanları gelecekte nasıl bir politik iktisadi yapıya sahip olacaklarını belirlemiştir. Bu ortak yanların bazıları nelerdir? Bunları tahtaya yazdım. Bunların sırasıyla üstünden gidelim ve sesli olarak düşünelim. Dersin kalan 20-25 dakikasında Hollanda Cumhuriyeti'yle ilgili olarak konuşacağım. Kitapta bu kısmı atlayabilirsiniz; zaten uzun değil, ama bazı tabloların da olduğu güzel görsel malzemesi var. Bunlardan sorumlu değilsiniz; sadece Hollanda Cumhuriyeti'nin mahiyetiyle ilgili olarak yapacağım bazı tespitler için gerekliler. Hollanda'nın bazı açılardan ne kadar İngiltere/Britanya'ya benzeyip, ne kadar Fransa'dan farklı olduğunu göreceksiniz.

Öncelikli olarak, hem İngiltere hem de Hollanda Cumhuriyeti'nde, kuzey İtalya'nın şehir devletleriyle birlikte, Avrupa'da bulacağınız en büyük orta sınıf nüfusu görüyorsunuz. Rusya'daki orta sınıf, birkaç hafta sonra derste konuşacağımız gibi, kesinlikle ufacıktı. Prusya'daki orta sınıf da çok küçüktü. Prusya'nın Bremen, Hamburg falan gibi Hansa şehirleri yoktu. Hollanda Cumhuriyeti ve İngiltere'de şaşırtıcı derecede geniş bir orta sınıf vardı. Dahası, İngiltere'de seçkinler arasında çok yüksek bir geçişkenlik söz konusuydu. Soylu olan, soyluluk ünvanı taşıyan insanların sayısı çok çok azdı. Ayrıcalık zenginlikten, zenginlik de topraktan kaynaklanıyordu. İngiltere'nin küresel ekonomide hızlı ve etkileyici şekilde artan rolü, burada ticarete yatırım yapan çok zengin toprak sahipleri ve arazi sahipleri vardı; halbu ki İspanya, Fransa ve özellikle Prusya'da, asiller için ticarete yatırım yapmak çaptan düşmek olarak görülüyordu.

Marksist analiz soylulara dair çok katı bir imaj çizmiştir; bu imaja göre soylular, “tırnaklarını uzatan”, “hiçbir şey yapmadıkları için soylu olan” insanlardır. Bu kısmen doğrudur. Fransa’da Bordeaux’da bağ bahçe satın alan soylular kesinlikle vardı. Toulouse civarında ticari tarıma yatırım yapan soylular var. Ama gerçek şu ki sadece İngiltere’de seçkinler arasında böyle muazzam bir geçişkenlik var; ve esasen ticaretten kazanılan para topraktan kazanılan para kadar konuşuyor. Londra, on altıncı yüzyılın sonlarına gelindiğinde, bütün halkın altıda biri, bunu sanırım yıllar önce E. A. Wrigley belirtmişti, İngiltere’deki halkın altıda biri Londra’ya çok sık gidiyordu, çünkü Londra kesinlikle devasa büyüklükte bir şehirdi. Avrupa’da mukayese edilebilecek şehirler, biraz daha küçükler, ki bunlar arasında Napoli, inanılmaz fakir bir şehir, İstanbul, ve tabii ki Japonya’da sonradan Tokyo olarak bilinen Edo.

Kendisini orta sınıf olarak gören insanların sayısı İngiltere’de inanılmaz derecede yüksek. Aynı şey belki Hollanda için biraz daha fazla geçerli. Hollanda’da hiç şüphesiz soylular vardı. Bunlar kırsal Hollanda’nın daha ziyade doğusunda ve güneyinde yaşıyorlardı. Ama yaşamları ve ilgileri büyük bir ekonomik makine olan Amsterdam’dan fazlasıyla uzaktı. Amsterdam’da orta sınıf ağır basıyordu. Orta sınıf tabii ki siyasi hakları olsun istiyor. Ayrıcalıklar istiyor. Kendileri için ayrıcalıklar istiyorlar. İngiltere’de hiç bir sıfatı olmayan halk—Parlamentonun muzafferane bir rol oynadığı—İç Savaş’ın ön saflarındaydı.

Halihazırda düşüşe geçmiş büyük bir ticaret merkezi olan Venedik başta olmak üzere Floransa, Milan ve Torino gibi şehir-devletlerinde birbirine benzer bir durum söz konusu; İtalya 1860’lara değin birleşmiyor. Kuzey İtalya, orta sınıf sayılabilecek geniş bir halk kitlesine sahip. Ama hazır yaptığımız değerlendirmeye uymayan devletlerin siyasi sonuçları hakkında konuşmaya başlamışken: Kuzey İtalya ile birlikte, Hollanda ve İngiltere/Britanya Avrupa’da o zamana değin en yüksek şehirleşme oranına sahip yerler. Şimdi Sırbistan olarak bilinen bölgeye gittiğinizde, esasen bir Belgrad vardı, ve o da küçük bir yerdi. Polonya, Varşova, Krakov ve Gdansk gibi canlı ve önemli şehirlere sahipti. “Doğu Avrupa’da şehir yoktu” ama Fransa dahil hiçbir yerde İngiltere ve Hollanda’daki kadar yüksek oranda şehirlerde yaşayan insan yoktu.

Sizin de farkına varacağınız gibi İngiliz tarihindeki önemli kaymalardan bir tanesi, İngiltere’deki ekonomik canlılığın güneyden kuzeye kaymasıdır. Bu dersin başlangıç tarih olan on yedinci yüzyılda devasa bir şehir olan Londra’nın yanında İngiltere’deki en büyük şehirler kuzeydeki Norwich, Exeter ve York’tu. On sekizinci yüzyıl ortalarında başlayan büyük-çaplı sanayileşmeyle birlikte, kuzeye doğru çarpıcı bir kayma görülüyor. Küçük bir kasaba olan Manchester büyük bir şehre dönüşüyor; Liverpool daha da büyük bir şehir oluyor. Şehirler orta-sınıfın yaşadığı yerlerdir. Burjuvazi ve burgerler, geçen sefer de söylediğim gibi, kıtadaki ayrıcalıklarını büyük mutlakiyetçi devletlere kaybeden şehirli insanlar. Bunlar kasaba insanları olarak, Hollanda örneğinde ve bir nebze İngiltere’de olduğu gibi, soyluların mutlakiyetçi iddialarına karşı ayrıcalıklarını gürültülü bir şekilde savunacaklar.

Onların bu tür benzer yanları var; ama bundan Fransa gibi bir ülkenin şehirleşmediği anlamı çıkmaz. Paris halihazırda çok büyük. Fransız Devrimi sırasında 500,000 nüfusu var.

Sayamayacağımız bir sürü insan var; çünkü hiçbir şeye sahip değiller. Bir de on dokuzuncu yüzyıla kadar doğru nüfus sayımına sahip değiliz. İlk doğru nüfus sayımı, sanıyorum on sekizinci yüzyıl sonlarında Kopenhag'da. Nüfus sayımlarının çoğu kuşatma sırasında beslenecek insanların sayısını, kafaları saymak suretiyle yapıldı. Bu nüfus sayıları üzerinden tahminler yürütüyoruz. Önemli olan nokta Hollanda ve İngiltere'nin benzer oldukları. Siyasi sonuçlar açısından bu önemli; başka bir zaman hakkında ayrıntılı konuşacağımız Sanayi Devrimi açısından baktığımızda bu nokta İngiltere için ayrı bir öneme sahip.

İkinci olarak, geçen gün iddia etmeye çalıştığım gibi, bu yerler mutlakiyetçiliğe karşı koyuyorlar. İngiliz İç Savaşı, bunu bu kadar vurgulamak bir genelleme olacak ama yine de 1640'larda İngiltere'de yaşayan insanlar özgür doğmuş İngiliz ferdi fikrine karşı gerçek bir tehdit olduğunu düşünüyordu; Bu tehdit en azından on üçüncü yüzyıldan bu yana süregelen ve halkın hafızasında yer yapmış hakların Parlamento'nun haklarını yok sayıp işleri istediği gibi yürütmek isteyen krallar tarafından çiğnenmesinden kaynaklanıyordu. Hollanda'ya baktığımızda da durum aynı. İngiliz İç Savaşı kadar çarpıcı bir şey yok; ama önemli sonuç bu merkezi olmayan federalist yapı—kitapta anlatıyorum ve kısa bir süre sonra hakkında konuşacağız—potansiyel bir aile hanedanlığının hak iddialarının üstesinden geliyor. Bu Orange Ailesi, Portakal Ailesi. Bunlar Hollanda'daki en yüksek resmi pozisyon olan Stadtholder'ı ele geçirip onu gürleyen bir tür kısmi-mutlakiyetçi bir krala çevirmek istiyorlar. Bu da işe yaramıyor.

Hollanda'nın doğuşunu düşünecek olursak, bir iç savaştan çıkıyor, İspanyol mutlakiyetçi devletine karşı 1572'de başlayan ve Hollanda'nın bağımsızlığının tanınmasına kadar inişli çıkışlı devam eden bir bağımsızlık savaşı. Bu, uzun bir süre fiili olarak böyleydi; ta ki 1648'de Westphalia Antlaşması'nda Hollanda'nın bağımsızlığının tanınmasına kadar. Hollandalılar için korkunç şeyler akıllarına geldiğinde, korkunç bir şey İspanya kralı tarafından bütün İspanya eyaletlerinin içinde en zengin olanından vergi toplamak üzere gönderilen bir ordu başta gelirdi. Bu eyalet birazdan göreceğimiz gibi ticaret sayesinde zenginleşmiş Hollanda'ydı. İspanya kralı halihazırda çoğunluğu Kalvinist (Protestan) olmuş Hollanda halkının Katolik kalması için de baskı yapardı.

Hollanda Cumhuriyeti'ne inanan bu insanlar, ki halkın çok büyük bir kısmıydı, İngiltere'de Parlamantonun haklarına tutunmuş olan İngiltere halkının çoğunluğuna benzer şekilde haklarının büyük mutlakiyetçi krallar tarafından çiğnenmesi, yok sayılması, yok edilmesi gibi bir korkunç senaryodan korkuyorlardı. Hollandalılar için diğer korkunç bir şey, tabi ki, aşağıda güneydeki büyük adamdı. XIV. Louis Hollanda'nın tamamını kontrol etmek için can atıyordu. Bir defasında istila çabası sonuçsuz kalmıştı; Hollandalılar kanalları açıp, Fransız ordusunu su baskınlarıyla geri püskürtmüştü. Hollandalıların ve İngilizlerin zihinsel dünyasında ortak şey, neyin olmasını istemedikleridir. O da ayrıcalıklarını, haklarını mutlakiyetçi bir devlete kaybetmekten başka bir şey değil. İki durumda da bu nokta öz-kimliğin bir parçası haline gelmiştir.

Bu olmazsa olmaz bir parça; iyi dostum Linda Coley, kendisi bir zamanlar burada ders verirdi artık vermiyor. Kendisi şimdi Princeton'da. *İngilizler: İngiliz Kimliğinin Oluşumu* başlıklı çok başarılı kitabında bir iddiada bulunuyor. Derste daha sonra bunu tartışacağım; 1848'de sinsi

ve tehlikeli olarak algılanan bir Diğeri'ni hayal etmek suretiyle bu kimlik yeniden icat edilmek zorunda kalıyor. Bu da tabii ki Fransızlar, ama İngilizlerin bakış açısından İrlandalılar—“İngilizlerin özellikle İngiliz protestanların ayakları altında çiğnenmek istemem” diyen İrlandalılar—“İngilizlerin Fransızlarla ittifakları da var; bunu 1798'de yapmaya çalıştılar sonra da Almanya'yla yapılan I. Dünya Savaşı'nda, çünkü Almanların İrlanda bağımsızlık hareketlerini desteklemek için bazı girişimleri olmuştu.

Tekrar edecek olursak, tek nokta bunların kendilerini mutlakiyetçilik karşıtı olarak görmeleri. Bu onlara siyasi kökenlerini belirlemeye yardımcı olacak kimlik duygusunu yaratmak konusunda yardımcı oluyor. Rusya'da veya Prusya'da benzer bir şey bulmak mümkün değil; Rusya'yla ilgili olarak sonra konuşacağız. Fransa da aynı şekilde. On sekizinci yüzyıl ortalarında Fransız milliyetçiliğinin kökenleri hakkında konuşabilirsiniz; ama bu hanedanla çok yakından ilintili bir şey, en azından 1793'de adamın kellesini sepete düşürene kadar. Bu noktayla ilgili olarak bu kadar. Üçüncü olarak, merkezsizleşme (adem-i merkeziyet). Her iki devlet de merkezi olmayan devletler.

İngilizler, 1827 veya 1829'a kadar bir polis gücüne sahip değiller; hangi tarih emin değilim, Robert Peale, Bobbies diye bir Londra polis gücü oluşturuyor. Buradaki Bob, Robert'tan geliyor; Bob, Bobbies. İnsanlar bunu istemediler. Geniş sabit bir ordu istemediler. Büyük orduların neyle özdeş olduğunu düşünmüş olabilirler? Bariz sebeplerden dolayı her zaman büyük sabit bir donanmaya sahip olmak istediler. Fakat büyük sabit orduları Fransa'yla veya II. Felipe İspanyasıyla, Prusya'yla ve Rusya'yla özdeş tuttular. Bu İngiliz devletinin etkin bir şekilde vergisini toplayamadığı anlamına gelmiyor; çünkü vergi toplamak konusunda Fransa'dan daha etkin olduklarına şüphe yok. Ama bu demek oluyor ki merkeziyetçi olmamak kendileriyle ilgili algının olmazsa olmaz bir parçasıydı. Sorun çıktığında mahalli şerif (yerel asayiş şefi) adamlarını göreve çağırıp düzeni yeniden sağlıyor.

Sabit orduların özgür İngiliz ferdlerinin haklarını feda edebileceği konusunda gerçek bir endişe var. Bu şekilde ifade ederlerdi herhalde. Hollanda'ya baktığımızda, ki birazdan geri döneceğim, eyaletler var—Hollanda, Amsterdam'ın bir eyaleti, içlerinde en önemlisi ve Hollanda eyaletleri içinde en zengin olanı; aslında Felemenk ülkesine yanlış bir şekilde Hollanda diyoruz; esasen Hollanda eyaletlerden sadece bir tanesi; bu Amerika Birleşik Devletleri'ne New York ve Kaliforniya demek gibi bir şey, bunların Amerika'daki en güçlü iki eyalet olmaları hasebiyle. Ama bu merkezi olmayan federalist yapı, kendilerini nasıl algıladıklarının ve nasıl algılayacaklarının bir parçası. Bu durum, ne zaman sorun olsa ordularını gönderebilen ve her istediklerinin üzerine yordakçılılarıyla gidip onları üzüm gibi ezen mutlakiyetçi krallardan çok farklı.

Güneye doğru genişleyen ve Sibiry'a hatta daha uzak yerlere genişlemeye başlamış büyük bir imparatorluk olan Rusya'da Büyük Petro'nun gücünü abartabiliriz. İnsanların oraya gitmesi çok uzun zaman alırdı. Oraya gittiklerinde ise ödediklerinin haddi hesabı yoktu. Her iki ülkenin Federalist merkezi olmayan yapısından çok hem de çok farklı. Siyasi sonucu da farklı. Burada şöyle bir iddiada bulunmak da mümkün—bunu yapmak için uygun bir ders değil bu—ama Amerika hakkında, Amerika Birleşik Devletleri'nin gelişimi hakkında bir iddiada bulunulabilir; o da yerel liderlerin nüfuzu yüzünden ve daha Bağımsızlık Savaşı

sırasında kolonilerin merkezi olmayan mahiyetleri yüzünden—sevabıyla günahıyla siyasi sonucu açısından oldukça önemli bir rol oynayacak—bu ülkede bu tür çılgınca bir siyasi sistem hâlâ var; bunun da ana sebebi insanların “eyalet hakları” falan diye bağışmaya devam etmesi. Bu başka bir konu.

Dördüncü nokta, her iki ülkede de Katolik karşıtlığının var olması. Neden? Çünkü, Reformasyon sırasında bunlar büyük ülkeler. İngiliz Reformasyonu, karılarını boşayıp giderayak öldürmek isteyen VIII. Henry ile başlıyor. Bu hareketin Roma’nın gücüne ve bir kurum olarak Katolik Kilisesi’nin gücüne karşı koymayla fazlasıyla alakası var. Hollanda’nın durumunda katolik-karşıtlığı bölgesel olarak yaygın. Neden? Çünkü burada Katoliklik, İspanya İmparatorluğu ile İspanya ile özdeşleştiriliyor; İspanya bu en zengin eyaletinden sadece vergi ve diğer gelirleri toplamak derdinde değil; aynı zamanda halka karşı zor kullanarak Katolik kalmalarını sağlamaya çalışıyor. Alba Dükü’nü Hollanda’ya gönderdiklerinde, insanları direğe bağlayıp yakıyor falan. Katolikliğin her iki düşman ülkede yani Fransa ve İspanya’da hakim dinle ilişkilendirilmesi oldukça önemli bir nokta.

Bütün bunlardan Hollandalıların İngilizlerle savaşmadığı gibi bir şey çıkmasın. Denizleri kontrol etmek için savaşlar var. Ama yine de bu iki ülkenin hayal edilmesinde ya da fikirsel olarak oluşumunda, ne olmadıkları—yani Katolik değiller—kimliklerini tarif etmelerini sağlıyor. Tabi ki İrlanda meselesinin, İrlanda sorununun, daha önce dediğim gibi, bununla büyük alakası var. On dokuzuncu yüzyılda İngiliz kimliğinin yeniden icat edilmesinde İrlanda korkusunun önemli bir yeri olacak; “içimizdeki düşman” olarak algılanıyorlardı. Bununla ilgili olarak sonra daha ayrıntılı konuşacağım. Bundan ayrıntılı bahsedeceğim ve neden 1848’de İngiltere’de hiç bir devrim olmadığını açıklayacağım. İngiltere’yle ilgili derste daha açık hale gelecek. Fransızlar “sinsi Fransız”. Fransız bakış açısıyla, “kalles İngiltere” halihazırda orada zaten. I. Dünya Savaşı’nın başlangıcına değin bunu görebilirsiniz.

İngilizler I. Dünya Savaşı’na girdiğinde, Almanların Belçika’nın tarafsızlığını ihlal etmesi yüzünden, başka bir düşman kazanma fikri yüzünden. . . kanalın karşısında zaten Fransızlar vardı, bu kanal da öyle büyük bir kanal falan da değil. Karşıya yüzerek geçebilirsiniz. Ben değil veya siz değil ama bür sürü insan geçebilir. Bunu hep yapıyorlar. Ama Ostende’de *moules frites* yani patates kızartmasıyla midye yiyen Almanlar varsa, orada halihazırda Fransızlar da var; bu pek akıl karı bir şey olmazdı. Böylece savaşa gidiyorlar. Bunu çok fazla abartmak istemiyorum ama on sekizinci yüzyılda İngiltere’deki isyanlar siyasi reformu falan amaçlamıyor. Bunlar Londra’da gerçekleşen Gordon İsyanları da denen Katolik-karşıtı isyanlar.

Katolik karşıtlığı, İngiliz kimliğinde çok güçlü yer yapmış bir duygu; Fransız karşıtlığı da öyle. Mutlakiyetçilik karşıtlığıyla Katolik karşıtlığı nasıl birbiriyle bağlantılıysa bu ikisi de öyle. Sonuncusu ve diğer hepsi birbiriyle bağlantılı. Sosyoloji ve Siyaset Bilimi’nde yaptıkları gibi küçük kutucuklar yapıp içinde sağa sola giden oklar koyabilirsiniz. Bunu yapmak mümkün. Avrupa’daki en büyük ticari güçler kimler? Asya’nın çok büyük ticari dinamizmini unutuyoruz, hatta deniz ve kara dinamizmini; ama burada bahsettiğimiz hiç şüphesiz İspanya İmparatorluğu’nun düşüşüyle birlikte—bu bizim dersin başlangıç tarihinden önce—sahneye çıkan Hollanda ve İngiltere. Bu gelişme ticari orta sınıfın gücünü artırıyor. Ayrıca şehirlerin,

özellikle Amsterdam gibi liman şehirlerinin rolünü de artırıyor. Bir yandan ekonomik elitlerin rolünü artırırken diğer yandan odağı ne olursa olsun ayrıcalıklarını ve zenginliklerini tehdit edenlere karşı ayrıcalıklarını koruma kaygılarını artırıyor.

Sadece sizin biraz iyi vakit geçirmeniz için, kesinlikle sınavı falan hatırlatmak gibi cezalandırıcı bir şey değil, bu kategorileri alıp diğer ülkelerle, özellikle de mutlakiyetçi devletlerle ilgili düşünmek ve sonra da bu faktörlerin ne ölçüde onlar için de geçerli olup olmadığına bakmak eğlenceli olabilir. Prusya'nın, daha önce bahsettiğim gibi, kendi büyük soyluları var. Düellodan kaynaklı yara izleri olan bu adamlar için ticaretle uğraşmak ahmakça ve hiç erkekçe bir şey değil. Flüt çalan kralları Büyük Frederik yeri geldiğinde berbat bir tip olabilirdi. Hatta etrafa saldırabilirdi. Voltaire, Büyük Frederik ile bir süre zaman geçirdikten demiş ki "haydi bana eyvallah". Çok önemli bir kasaba olan Berlin var. Burası çok önemli çünkü büyük bir garnizonu var, aynı zamanda askeri üniformalar üreten fabrikaları var. Postdam Sarayı da orada. Amsterdam veya Londra veya etraftaki diğer ticaret şehirlerine hiç benzemiyor.

Rusya için daha kolay. Burada orta sınıf neredeyse yok. Her tür soyluyu bulabilirsiniz. Ticaretle uğraşıyorlar, en azından bazıları; çoğunluğu ise devlete hizmet ediyor. Bunlara hizmetgâr soylular deniyor. Bunlar şehirlere falan bir hizmet etmiyorlar. Ticarete de hizmet etmiyorlar. Bunların yaptıkları tek şey devlete hizmet etmek. Büyük Petro denen iri, hantal ve tuhaf adama hizmet ediyorlar. Sonra İtalya'ya bakacak olursanız, küçük devletlere. Orada büyük devlet kurumları bile yok. Diyelim on dokuzuncu yüzyılın sonlarından geriye doğru bakıyorsunuz, görmesi kolay değil ama bunları görebilirsiniz—tarihin demiryolu rayları üstünde falan gittiğini zannediyorsanız yanılıyorsunuz; yapmanız gereken tek şey bir zaman çizelgesi alıp modernleşmenin ne zaman başladığını göstermek. Bu çok gülünç bir kelime, gerçekten, günümüz sosyal bilimlerinde böyle; veya Ortodoks Marksist şöyle bir şey derdi: "Evet Proleterya eninde sonunda isyan edecek, çünkü burjuvazi bunu daha önce yapmıştı". Ama on dokuzuncu yüzyıldan geriye dönüp baktığında bu faktörler, ülkelerin geldikleri durumu açıklamak konusunda çok öneme sahipler.

Dünya Savaşı'nın ortaya çıkışına baktığınızda, Almanya'nın II. Wilhelm denen çatlak kafa tarafından yönetiliyor olmasının önemini görürsünüz; bu adam entellektüel olarak tembel, Riesling şişelerini parlak, ışıldayan savaş gemilerinin üstünde kırmayı seven, hiçbir şey üzerine doğru dürüst yoğunlaşamayan ve herkesi delirtmek için sağa sola provokasyon dolu telgraflar çeken birisiydi. Bu milyonlarca insanın hayatına mal olacak uzun vadeli sonucu olan bir şeydi. Herneyse. Bunun hakkında düşünmek eğlenceli bir şey, biz de bunu yapacağız. Şimdi ışıkları biraz kısıalım. Bu ışıkları nasıl kısıyoruz. Hatırlamıyorum. Bu iyi mi? Bundan daha fazla kıssak iyi olur. Öyleyse ders başlasın...

Şimdi okuduklarınıza paralel olarak, Hollanda Cumhuriyeti'ne biraz göz atalım, çünkü herkes İngiltere veya Britanya hakkında sürekli konuşuyor; biraz da Hollanda Cumhuriyeti hakkında konuşalım. Böylece bahsettiğimiz faktörleri bir araya getirmek mümkün olacak; bir yandan da insanların kendileri hakkında ne düşündükleri konusunu da ele alabiliriz. Nasıl bir kimlikleri vardı? Tekrar bazı tablolara bakacağız. Bu tablolardan sorumlu değilsiniz; ama bunlara bakarak Hollanda Cumhuriyeti'nin nasıl bir sosyal yapıya sahip olduğunu, nelere önem verip,

kendilerini nasıl gördüklerini ve bu konularda mesela “la belle Fransa” dan nasıl farklı olduklarını ortaya koyabiliriz.

Amsterdam’ı görüyorsunuz. Küresel ticaret sayesinde çok çarpıcı biçimde büyüyor. Bu 1613 yılı. Bunu ben yaptım. Bu böyle karmakarışık bir şey. Ama bu 1640 veya o civarda bir şey. Her tarafta bu kanallardan var. Pek çoğunuz veya bazılarınız Avrupa’nın bu harika şehirlerini görme şansına sahip oldunuz. Bu kanallar malları taşımak için kullanılıyordu. Böylece, kentsel yapının kendisi, şehir kanal boyunca sıralanan evlerle öyle bir şekilde inşa edilmiş ki bu ülkenin küresel ticaretteki ekonomik liderliğini yansıtıyor. Bu dönemde Hollanda, ringa balığı satıyor; bu düz gemiler, ringa balığı avlayan gemiler, on yedinci yüzyılda Newfoundland’a gidiyor, İzlanda kıyılarında buz kesiyorlar. Baltık ticaretini kontrol edip hakimiyetleri altına alıyorlar; ringa balığı bunda önemli bir rol oynuyor çünkü tuzlandıktan sonra uzun süre dayanabiliyor.

Amsterdam şehri, İspanyol ordularına karşı zaferle biten bir mücadelenin parçası olarak büyümüyor. Eski bir meslektaşım olan Geoffrey Parker’ın “İspanya’nın Yolu” başlıklı harika bir kitabı var; orada İspanyollar için tüm askeri birlikleri Hollanda’ya götürmenin ne kadar güç olduğunu anlatıyor. İtalya üzerinden gitmek zorundaydılar, çünkü İtalya’nın büyük bir kısmı İspanyollar tarafından kontrol ediliyordu, Alpler’den geçip Ren nehri kıyıları boyunca giderek Hollanda Cumhuriyeti’ne ulaştılar. Kaybettikleri bir savaştı. Ama Amsterdam küresel ekonomide bu tür bir liderlik yansıtıyor; çünkü o kadar önemli bir ticari güç ki, ama diğer yandan, açıklamaya çalıştığım gibi federalist, merkezi olmayan bir yanı da var. Bu gerideki tersane; Aslında şu gerideki bina hâlâ ayakta duruyor.

Amsterdam’a çok sık olmasa da giderim; halihazırda 10 veya 12 kere gittim; bir keresinde Yale gezisiyle gitmiştim, hatırladığım kadarıyla mezunlarla bütün etrafı gezmiştik. Biraz eğlenceli olduğu söylenebilir. Hollandalıların yaptığı, Hollanda inanılmaz derecede küçük bir ülke; ve Avrupa’da kilometre kareye düşen insan açısından en fazla nüfusa sahip ülke. Bu nüfusu doyurmak için ne yapmaları gerekir, daha fazla toprakları olması gerekir. Daha fazla toprağı nasıl bulacaksınız? Groningen’den arabayla yola çıkıp Amsterdam’a gelmek, inanılmaz şeylerden bir tanesi, kıyı boyunca gidiyorsanız, aslında denizin içinde bir yolda gidiyorsunuz. Çünkü yolun sol tarafı çok uzunca bir mesafe denizden doldurularak kazanılmış.

Bu on yedinci yüzyıl. Avustralya’daki Büyük Mercan Kayalığı’nda şmorkelli dalış falan yapmıyorlar. Yaptıkları şey, denizi doldurup toprak kazanıyorlar. Bunun küresel ekonomiyle alâkası nedir diye soracak olursanız, halkın karnını doyurmak zorundasın. İngiltere ile birlikte bir Tarım Devrimi yaşıyorlar. İki olay aslında birbiriyle bağlantılı. Tarımsal Devrim yaşıyorlar, ticari tarımda yatırım var ve kırsal bölgelerde üretimde artış söz konusu. Hollanda örneğinde, bunun sebebi [kazanılan topraklar]. Devrimin İngiltere’de niçin olduğuyla ilgili olarak sonra konuşacağım. Hollanda da denizden toprak kazandıkları için. Denizden ne kadar toprak kazanıyorlar. 1590 ile 1615 yılları arasında 15,000 dönüm. Bu olağanüstü bir miktar ve bunu sürekli artırıyorlar.

Hollanda’nın nüfusu 1550 ve 1650 yılları arasında aşağı yukarı iki milyona çıkıyor. Büyük olmasına Belçika’dan büyük ama aslında oldukça küçük bir alan. On yedinci yüzyıl ortalarına gelindiğinde, 1650’de Amsterdam’ın nüfusu 150,000’e yükseliyor. Bu üç büyük

kanalı inşa ediyorlar; bu sayede şehrin alanı dört kat genişliyor. Bu şu demek: gemiler büyük ambarların hemen dışına yanaşabilir ve duruma göre mal boşaltıp yükleyebilir. On yedinci yüzyılın ortalarında 800 kilometre kanal kazıyorlar. Bunun sayesinde ekonomik dinamizm vazifesi görüyor; tacirler her tarafta cirit atıyor. 1630'larda 2,500 ticaret gemisi var. Bunlar Avrupa'da hububat ve balık konusunda ana tedarikçi oluyorlar. Hollandalılar Baltık'daki ticarete hakim oluyor. Maalesef unutma eğiliminde olduğumuz Gdansk gibi şehirler, ki o zamanlar önemli bir limandı, halen de öyle. Çoğunuzun bildiği gibi 1980'lerde [Walesa'nın] Dayanışma Hareketi burada başladı. Bütün bu tabloda önemli bir liman.

1620'ler ve 1630'larda Doğu Hindistan'a ulaşıyorlar. Tarçın, muskat ve başka bir çok değerli şeyi geri götürüyorlar. Sonunda kazandıkları bu kadar uzun ve zor bir bağımsızlık savaşını kazanmalarının ardında bu tür bir zenginlik var. Bunun şimdi burada ne alakası var? Bu, pek çoğunuzun bildiği gibi Rembrandt. Bu Gece Nöbeti [veya Bekçisi]. Bu tablonun önemi, kimin resmedildiği kadar Rembrandt'a bunu kimin yaptırdığıyla alakalı. Eğer Fransa'ya gidecek olursanız, *La belle Fransa* dönemine, resim sanatı kendi resimlerinin çizilmesini isteyen soyluların hakimiyeti altında, veya can sıkıcı Güneş Kralı [XIV. Louis] veya onun gibi çok zengin, sefil asalak tiplerin. Hollandalı ressamın resimlerinde yansıttıkları, Rönesans sanatının Rönesans İtalya'sı için önemli olanları yansıtmasına benziyor. Bu resimleri kim yaptırıyor? Bunu önemsiyorum çünkü benim annem de bir ressamdı; portre ressamıydı. Portland, Oregon'da bununla geçinirdik.

Bu resimleri kimin yaptırdığı ve ne resmettikleri bu insanların kendileriyle ilgili ne düşündükleri konusunda bilgi veriyor. Bu çok enteresan. Kim bunlar? Bu Gece Nöbeti [veya Bekçisi]. Bunlar Amsterdam'ı yöneten adamlar. Bu Amsterdam Belediye Binası. Elimde diyasi olmayan bu bina, aslında oldukça mütevazı bir yapı. Bu Madrid'in hemen dışındaki İspanyol sarayından veya Prusya krallarının ve diğerlerinin yaptırdıklarından o kadar farklı ki...Bu gayet açık.

Burası kantar binası. Bu artık klasikleşmiş. Ben mimarlık profesörü değilim ama bunun kuzey Fransa'da Arras veya Ardennes'deki Charleville-Mezieres gibi şehirlerde görebileceğiniz kuzey Avrupa mimarisi olduğu çok açık. Dünyadaki en muhteşem meydanlardan bir tanesi. Paris'de şimdiye kadarki en güzel meydan olan Place des Vosges böyle bir mimariye sahip. Bu oraki kantar evi. Bu da diğeri. Binalar çok önemli. Bu şehirlerdeki binalar devasa değil, Roma'daki Gesù gibi abartılı Barok kiliselere benzemiyorlar. Bunlar kantar evi falan gibi yapılar. Belediye binası çok mütevazı boyutlarda çünkü Calvinistler. Calvinistler, Fransızların dediği gibi *rigolo* yani eğlenceyi seven çılgın insanlar değillerdi. Kiliselerinde bile Viyena'daki güzel kiliselerde bol miktarda mevcut olan Barok tarzı—Barok tarzını burada küçümsemiyorum—neredeysen baygınlık getirecek melek çocuk tasvirleri ve karman çorman sahnelerin esamesine rastlanmazdı.

Bu da başka bir kantar evi. Gouda'da, aynı peynir çeşidi olan Gouda'daki gibi—Gouda kasabasında. Amsterdam tek başına değildi. Bunlar da kanal boyunca yapılmış olan evler. Kanallar kenarında bütün bu ambarlar var; bu da bankerlerin bulunduğu yer—Hollandalılar İngilizlerle birlikte dünyadaki en ileri bankacılık sistemine sahiplerdi. Bugünlerde sporcuların dizlerinin sigortasını ve benzeri işleri yapan Lloyds of London, insanların limanlara gittiği on

sekizinci yüzyılda işe başlıyor. Çünkü bu gemilerin bir çoğu geri geldiğinde gıcırıyor veya korsanlar tarafından ele geçiriliyor, gemi sahipleri de “bu gemiyi sigortalamak istiyoruz. Bu sigortanın değerinin yüzde onuna sözleşme imzalamaya var mısınız?” Lloyds of London işe böyle başlıyor. Buna benzer bir durum da Amsterdam’da yaşanıyor. Buradaki adamlar da sermayeye erişebiliyor; bu adamlar artık oralarda değiller. Bu uzun yolculuklara yatırım yapanlar perde arkasındaki orta sınıf mensupları. Newfoundland’a, İzlanda’ya hatta Akdeniz’e gemi gönderiyorlar. Artık Akdeniz’e gemi gönderiyorlar ki bu ticari rakiplerinin ödünü patlatıyor.

Yani bütün bu evleri halk onlarda yaşasın diye inşa ediyorsun. Çünkü kanallar arasında bir sürü yer var, tevekkeli buralarda yürürken çok dik yokuşlar var. Hemen hemen bunun gibi. Eğimli. Orada sanki gökyüzüne ulaşıyor gibi, ama tepesinde tanrıyı göreceğin varsayılan Barok bir kilisenin kubbesi gibi değil. Burada, yukarıya bakıyorlar ve en üstte parayı görüyorlar veya her neyse. Bunlar aynı zamanda dindardı ama din anlayışları farklıydı. İşte bu da modern bir örnek; hemen yanbaşımda esrar içebileceğin bir kafe veya benzeri bir yer.

Bu da Rembrandt’ın evi. O da bir yerlerde yaşamak zorundaydı bu da onun yaşadığı yer çünkü bu insanların resimlerini çiziyor. Rembrandt’ın Katolik temalı resimler çizdiği bir dönem var ama esasen diğerleri gibi. Resim yapıyorlar—az sonra anlatacağım. Hollanda’daki orta sınıf hayatını resmediyorlar. Büyük savaş sahneleri yapmıyorlar. Bunun için güney Hollanda’ya, Belçika’ya veya Fransa’ya gitmelisiniz. Böyle şeyler yapıyorlar ve böyle gözüküyorlar. Bu da oldukça açık.

Bu da bir yetimhane. Hiç şüphesiz hiçbir yerle kıyaslanmayacak kadar ileri hayırseverlik kurumları var. Aslında ne yediklerini biliyoruz. Sıradan insanlar için en yaşanılacak ülke sayılırdı. Ne yedikleri işte burada; yemeklerde neler yediklerini biliyoruz. Başka yerdeki insanların yediklerinden kat ve kat daha iyi yiyorlar. Aslında bazı sıradan işçilerin Steen veya benzer ressamın tablolarını satın alabildiğini görüyoruz. Bu da bir düşünler evi. Aslında bir hapisane. Buna göre düzenlenirdi. Bir hoşgörü mekanı. Buna dair hiç bir şüphe yok. Aydınlanma sırasında, filozofların Fransa’da basılamayan çalışmaları İsviçre’de yayımlanırdı; bununla ilgili sonra daha uzun uzadıya konuşacağız, bir de Hollanda’da. Etrafa saldırabilirlerdi. Bazen homoseksüellere saldırdıkları olurdu. Bazen de Katoliklere. Biraz sabırsızlar; sanki tüm dünya başlarına yıkılacakmış gibi davranırlardı. Simon Schama bu noktaya vurgu yapan tek insan değil. Başkaları da benzer şeyler söylüyor; belki de büyük su baskınları yüzünden bu böyle.

Su bendi yıkılırsa—işte bu da parmağını su bendine işaret eden Hollandalı bir çocuğun resmi. Eğer bent yıkılırsa boğuldun demektir. Şöyle bir anlayış var; eğer bir şey belirsizse, en iyisi sen kendi işine bak, bu şu demek, iyi bir insan ol, yoksa bütün bu şeyleri sel alıp götürür. Bu durum Versay’daki küçük mutlu azınlığın durumundan nasıl farklı? Versay’daki küçük ahırı andıran arşivlerde çalıştım. Burası benim pek hoşlanmadığım yerlerden. Hollandalıların kendilerini nasıl gördükleri Fransız soylularının veya İspanyol soylularının, en azından yüksek mevkilerdekilerin, kendilerini nasıl gördüklerinden bir parça farklı. Bunları gösteriyorum. Bunlar gayet açık, sadece ortada göreceğiniz şeyle mukayese edebilmeniz için.

Versay’da küçük mütevazı bir yatak odası. Bu da savaş odası; Fransızcasıyla “*salon de guerre*”.

Versay’ı hiç sevmem. Boş verin. Bu da daha ilginç olan Vaux-le-Vicomte. Bunu koydum çünkü hoşuma gidiyor. Hollanda’daki şatoların nerede olduğunu gösteriyor; çoğu doğudaydı. Bunlar şatosu olan soylular, kimseye tepeden bakıp emretmiyorlar. Vaux le Vicomte masal gibi bir yer. XIV. Louis, haznedarı Fouquet isimli birisi tarafından oraya yemeğe davet ediliyor. Bu adam delilik derecesinde kıskanç. Orada altın tabaklarda altın çatal bıçakla servis yapılıyor; sadece tatlı su değil tuzlu su balıklarıyla dolu büyük havuzları görüyor. O kadar kıskançtı ki, adamı kodese tıkıyor, hapse atıyor ve mallarına el koyuyor. Tablo işte böyle; çok farklı. Burada gördüğünüz resimler çok farklı.

Bu da Rembrandt’ın kendisi. Rembrandt buydu. Bu biraz hızlı oldu. Narsizm [kendine hayran olma]—neredeyse yetmiş yakın kendi tablosunu yapmış. En sevdiği tema kendisiymiş. Her neyse, annem benim resmimi yapmaya çalışmıştı; ama hiç öyle uzun süre hareketsiz duramadım. Benim öyle iki tane yarım kalmış portrem var. Her neyse, insanlar ne çiziyorlardı. Ruysdael, bunu yazmanıza gerek yok. İstiyorsanız yazabilirsiniz. Amsterdam’daki büyük müzeye gidin Rijksmuseum’da görün. Ruysdael sıradan insanları günlük hayatlarında ve çalışırken resmetti. Bunlar rüzgar değirmenleri, gördüğünüz gibi. Bunlar da insanlarla birlikte rüzgar değirmenleri.

Bu farklı. Çoğunlukla bu tür tabloları başka yerlerde göremezsiniz. Bu da Frans Hals, H-A-L-S isimli bir ressam. Bu bir aile tablosu. Bunlar orta sınıftan insanlar, kendi resimlerini yaptırıyorlar. Bu Floransa’da kendi resimlerini yaptıran gösterişli soylularla (patricians) eş değer. Ama bunlar çok farklı bir sosyal sınıftan geliyorlar; Floransa ve Venedik’in soyluları. Bu mevzuya giriş için. Hayatı seviyorum; hele yemek ve şarap varsa. Orada yukarıda bir şarap var. Bu Pieter Claesz, C-L-A-E-S-Z, belki yanlış yazılmış. Bu da hayat. Yenecek şeyleri çiziyorlar, insanlar yemek yiyor, eğleniyorlar, savaşan insanlar gibi durmuyorlar. Bunlar avlanma alanlarını genişletmek için yok ettikleri köylere şöyle bir bakan veya katil av köpeklerinin burunlarını okşayan on sekizinci yüzyıl İngiliz soylularının veya büyük toprak sahiplerinin malum tablolarına benzemiyor. İnsanların kendilerini farklı görüyorlar. Çok cazip. Kabul ediyorum ki çok cazip.

Bu da köy okulu. Dünyadaki en yüksek okuma yazma oranına sahipler; o kadar. Çok ama çok sıradan insanlar. Hollanda da fakir halk var. Ama bunlar sıradan okuma yazma bilen fakir bir halk. Bununla ilgili bir şeyler söylemek lazım. Kedileri çok severim. Köpeklerden nefret ederim; ama her neyse bunlar kediyle oynayan çocuklar. Benim kedim dün Yale internet giriş şifremi bozdu. Giriş şifresi yazan şeyi gördüm. Arkasından tek gördüğüm kedimin şifreyi patisiyle yazmaya çalışması. Neyse yeni bir şifre yaratmam gerekti. Bunun hiç kimseyle alakası yok; bunu çıkarabilirsiniz. Nerede kalmıştık, kediler. *Boules* diyorduk. Güney Fransa’da yanında biraz chardonnay ile bunu yaparız. *Boules* oynarız. Aynı şey değil ama *bocce* gibi. Bir çeşit metal bir top var. Bunu başka bir derste konuşuruz, *ça n’a rien à voir avec...* (birlikte görececek bir şey değil...)

Bunlar eğlenen sıradan insanlar. Karşınızdalar. Eğleniyorlar. Ama biraz fazla eğleniyorlar. Anlatmak istediğim şey bir parça bu. Bu biraz yerleşmiş Kalvinist anlayışla, biraz da “ya

barajlar taşarsa” kaygısıyla alakalı bir durum. Veya ya İngilizler bizi dünya ticaretinde geride bırakırlarsa? Ya da “ya Fransızlar gelip bizi üzüm gibi ezerlerse? endişesiyle. Hep bu korunmasızlık duygusu var. Yiyip içen, yemek sırasında dualar okuyan, veya *boules*, *pétanque*, *bocce* oynayan insanları resmeden bu tabloların arkasında, hep bir utanmaz aile hissi alıyor insan. Jan Steen, S-T-E-E-N, buna öyle diyor. Eğer haddinden fazla eğlenirsen, kontrolü kaybedersin.

Bu insanların hepsi içiyor ve çocuklarını kendi hallerine bırakıyor. Birkaç tanesi aradan telef oluyor olabilir; çünkü kimse dikkat etmiyor. Eğer fazla kaçırırsan, senin de sonun böyle olabilir. Bütün bunlar uzun vadede nasıl neticeleniyor? Nasıl bütün bunlar Hollanda’nın büyük bir güç olmasıyla neticeleniyor? Bunda yanlış bir şey yok. Oldukça zengin hayatlar yaşamaya devam ediyorlar. Sonunda bir krallık oluyorlar. 1831’de Belçika’yı kaybediyorlar. Aslında çok da umurlarında değil. Hollanda ekonomisi—bunun eş değeri Akdeniz’de Venedik’in ekonomik gücünün düşüşü olabilir—ve Doğu’yla ticaret azalıyor.

Hollanda’nın büyük bir güç olması sona eriyor; diğer yandan İngiltere 1707’de dünya güçlerinin en büyüğü oluyor. Ama altı veya yedi etmeni, veya tahtaya kaç tane yazdıysam, hatırlayalım; bu yerlerin ne tür ortak yanları olduğunu hatırlayalım. Bunun küresel ticaretle alakası var. Bunun sosyal yapıyla alakası var. Kendilerini ne zannetkileriyle, satın aldıkları tablolarla, yaptırdıkları resimlerle, kendilerini nasıl gördükleriyle alakası var. Ulusal kimlik inşa etmek, ne olmayı hayal etmek kadar ne olmak istemediğinle de yakından ilgilidir; bu iki halk için de mutlakiyetçi olmamak, Katolik olmamak, Fransız olmamak kimlikleri açısından önemliydi. Ulusal bilincin gelişiminde bu kendi başına çok önemli bir tema. İyi hafta sonları. Pazartesi görüşürüz.